

The Landscape as Historical Montage A Dialogue Between Jan Kolen and Dirk Sijmons

Introduction

In the last decade landscape architecture has become more and more accepted as fully belonging to the design disciplines concerned with the ordering of space (including public space). Landscape architecture is no longer considered a curiosity of spatial expression that uses nature and natural elements, but has joined architecture and urban planning as an intrinsic part of spatial interventions. With this development, the role of history has come to play an ever-larger part within the disciplinary debate. The increased importance of the 'collective heritage' also means such interventions involve taking a stance on the place of history in today's landscape. The contemporary landscape is thus considered a fascinating mosaic that shows the complex ways in which culture and nature are interwoven, with interventions in that landscape also being seen as 'measured reflections' on history.¹

This renewed interest in the role of history in the landscape is currently evident in many countries, but this is not the only reason why the inclusion of a 'landscape dialogue' in this issue of *OASE* is so inevitable. Conversely, the view on landscape (and the role of history in it) from the perspective of historiography has also greatly changed, since landscape is no longer seen as a natural framework of the cultural heritage. In the Netherlands, a country with a long tradition of landscape design, the Netherlands Architecture Fund recently published a report on a workshop about 'Designing History'.² Inspired by this forum, *OASE* invited two participants in that debate, Jan Kolen and Dirk Sijmons, to test out on each other their intransigent and critical views on the place of history in contemporary landscape design.

Jan Kolen is an archaeologist and Professor of Urban and Rural Heritage at the Vrije Universiteit Amsterdam. He recently finished a dissertation on landscape history in which he combines historical, geographical and archaeological perspectives in an interdisciplinary study of urban and rural history.

Dirk Sijmons, as co-director of H+N+S Landschapsarchitecten, a publicist and Dutch National Advisor on

¹ James Corner and Alex S. MacLean, *Taking Measure Across the American Landscape* (New Haven/London, 1996).

² Rita Brons et al. (eds), *Ontwerpen aan geschiedenis* (Rotterdam, 2005).

Het landschap als historische montage Een gesprek tussen Jan Kolen en Dirk Sijmons

Inleiding

Het laatste decennium wordt landschapsarchitectuur steeds meer geaccepteerd als volwaardig deelveld van de ontwerpende disciplines die zich met de inrichting van de (openbare) ruimte bezighouden. Naast de architectuur en stedenbouw wordt landschapsarchitectuur niet langer beschouwd als een curiosum van ruimtelijke expressie dat de middelen van natuur en natuurlijke elementen hanteert, maar is het een intrinsiek onderdeel gaan uitmaken van ruimtelijke interventies. Met deze ontwikkeling is de rol van de geschiedenis meer en meer onderdeel van het disciplinaire debat geworden. Het toegenomen belang dat de 'collectieve erfenis' bij ruimtelijke interventies inneemt, betekent ook dat een positionering ten opzichte van de geschiedenis in het hedendaagse landschap bij deze interventies gevraagd wordt. Het hedendaags landschap wordt aldus beschouwd als een fascinerend mozaïek dat de complexe verwevenheid van relaties tussen cultuur en natuur laat zien, waarbij de ingreep in dat landschap tevens een 'gemeten reflectie'¹ op de geschiedenis betekent.

Deze vernieuwde interesse in de rol van de geschiedenis in het landschap manifesteert zich momenteel in tal van landen. De aanwezigheid van een 'landschapsdialoog' in deze *OASE* is niet alleen vanwege deze overwegingen onvermijdelijk. Omgekeerd is namelijk ook de blik op het landschap (en de rol van de geschiedenis daarin) vanuit de historiografie sterk gewijzigd, omdat het landschap niet langer als natuurlijk kader van het culturele erfgoed wordt gezien. In Nederland, een land waar het landschapsontwerp een lange traditie heeft, publiceerde het Stimuleringsfonds voor Architectuur recent een verslag van een studiedag over 'Ontwerpen aan geschiedenis'.² Naar aanleiding van dit forum nodigde *OASE* twee deelnemers aan dat debat, Jan Kolen en Dirk Sijmons, uit om hun eigenzinnige en kritische posities ten overstaan van de plaats van de geschiedenis in het hedendaagse landschapsontwerp aan elkaar te toetsen.

Jan Kolen is archeoloog en bijzonder hoogleraar 'Erfgoed van stad en land' aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Hij heeft recent een proefschrift afgerond over landschapsgeschiedenis waarin hij historische, geografische en archeologische invalshoeken combineert

¹ James Corner en Alex S. MacLean, *Taking Measure Across the American Landscape* (New Haven/Londen, 1996).

² Rita Brons e.a. (red.), *Ontwerpen aan geschiedenis* (Rotterdam, 2005).

Landscape, has for years been a fiery advocate for the cultural value of the landscape and the importance of this in landscape planning and design.

Each from within their own specialist fields, Dirk Sijmons and Jan Kolen had already noticed that history was being appropriated by the design disciplines for the benefit of the entertainment industry, and both are sceptical about this. Kolen has called for more detachment, while Sijmons has been extremely critical (both in his statements and in his design proposals) of the use of history in design and interventions in the landscape. Both of their biographies also demonstrate that in this case the distinction between 'designer' and 'academic', as formulated in the declaration of intent for this thematic issue of *OASE*, cannot always be so clearly made.

The following dialogue is an edited and annotated version of a conversation that took place in December 2005 in Amsterdam.

Dirk Sijmons I thought the distinction presented in your article between habitat and habitus was extremely interesting, and a useful concept for understanding the complex relationship between landscape and history.

Jan Kolen For researchers and designers it more or less goes without saying that landscape is in the first place seen as habitat – as the total assembly of living spaces for species and communities, including (modern) human society. In *De biografie van het landschap* I've tried to convince landscape researchers that such an ecological and physical conception of landscapes is inadequate, especially in our age.³ More than ever, landscapes are the outcome of cultural transformations. We know the term *habitus* mainly from the work of Bourdieu, but Aristotle was already using it for a certain kind of human action, the 'habit'. We need to interpret the development of landscapes from this perspective as well. The Dutch landscape is a physical phenomenon, part of a single large ecosystem, but at the same time the result (or interim result) of a culturally specific way of dealing with living space that is centuries old and that we could call 'typically Dutch'.⁴

The concept of habitus requires more room for the history of mentalities in landscape research. Yet the disadvantage of this school of thought in the historical sciences is that it has a tendency to reduce the historical world to notions, mentalities and cultural values, and that it seems to underestimate the role of the physical environment and geographical processes. Individuals and societies

express to their ways of thinking, memories, current economic and social desires and ideals for the future within the landscape. Conversely, our way of thinking is influenced by our physical surroundings. Society and landscape produce each other in one continuous movement.⁵ Processes in our living environment can best be understood from the perspective of this dialectical interaction. Landscape as habitus therefore not only stands for the culturally specific way of dealing with living space, but for its spatial expression as well.

Landscape architecture, unlike architecture, is concerned with the resultant both of these processes and of human interventions. One of the essential features of this profession is that one almost always has to deal with the stories (habitus) and interventions (habitat) of their predecessors and that, owing to these dynamic social and natural processes, they don't (unlike civil engineers and architects) have a complete grip on their visual and other resources. This changeable landscape also makes integrated landscape

³ J. Kolen, *De biografie van het landschap. Drie essays over landschap, geschiedenis en erfgoed* (Amsterdam, 2005).

⁴ For a comparable characterisation of the Dutch landscape, see also *Actieprogramma Ruimte en Cultuur* ('Action plan for space and culture', Ministry of Education, Culture and Science, September 2005).

⁵ See for example T. Ingold, 'The Temporality of Landscape', in *The Perception of the Environment. Essays in Livelihood, Dwelling and Skill* (London/New York, 2000), 189-208.

in een interdisciplinaire studie naar de geschiedenis van stad en land. Dirk Sijmons is, als mededirecteur van het bureau H+N+S Landschapsarchitecten, als publicist én vanuit zijn functie als Nederlandse Rijksadviseur voor het Landschap, al enige jaren een vurig pleitbezorger voor de culturele waarde van het landschap en het belang van dit aspect bij de inrichting en vormgeving ervan.

Dirk Sijmons en Jan Kolen constateerden eerder al, elk vanuit hun vakgebied, een toe-eigening van de geschiedenis door de ontwerpende disciplines die inzetbaar wordt gemaakt voor de vermaaksindustrie. Beiden staan hier sceptisch tegenover. Kolen pleitte voor een grotere afstandelijkheid, Sijmons heeft zowel in zijn stellingnames als in zijn ontwerpvoorstellen een buitengewoon kritische houding laten zien ten aanzien van het gebruik van geschiedenis in de ontwerpen en ingrepen in het landschap. Beider biografieën tonen tevens aan dat het onderscheid tussen 'ontwerper' en 'academicus', zoals in de intentieverklaring rond dit (thema)nummer van *OASE* is geformuleerd, in dit geval niet altijd even scherp valt te omlijnen

De volgende dialoog is een geredigeerde en geannoteerde versie van het gesprek dat Kolen en Sijmons in december 2005 hielden in Amsterdam.

Dirk Sijmons Het onderscheid tussen habitat en habitus dat je presenteerde in het voorliggende artikel vond ik buitengewoon interessant en een bruikbaar concept voor het begrijpen van de complexe relatie tussen landschap en geschiedenis.

Jan Kolen Voor onderzoekers en ontwerpers is het min of meer vanzelfsprekend om het landschap in de eerste plaats te zien als habitat – als de totale verzameling van woongebieden van soorten en levensgemeenschappen, inclusief de (moderne) menselijke samenleving. In *De biografie van het landschap* heb ik geprobeerd landschapsonderzoekers ervan te overtuigen dat zo'n ecologisch en fysisch begrip van landschappen – zeker in onze tijd – ontoereikend is.³ Landschappen zijn meer dan ooit de uitkomst van culturele transformaties. Het begrip *habitus* kennen we vooral uit het werk van Bourdieu, maar Aristoteles gebruikte het al voor een bepaald soort van menselijk handelen, namelijk de 'gewoonte'. Ook vanuit die invalshoek moeten we de ontwikkeling van landschappen duiden. Het Nederlandse landschap is een fysisch verschijnsel, onderdeel van één groot ecosysteem, maar tevens het (tussen) resultaat van een cultuurspecifieke omgang met de leefruimte die eeuwenoud is en die we typisch 'Nederlands' zouden kunnen noemen.⁴

Het habitusbegrip vraagt om meer ruimte voor de mentaliteitsgeschiedenis in het landschapsonderzoek. Maar het nadeel van die stroming in de geschiedwetenschappen is nu weer, dat ze de neiging heeft om

de historische wereld te reduceren tot noties, mentaliteiten en culturele waarden, en dat ze de rol van het fysisch milieu en geografische processen lijkt te onderschatten. In het landschap geven individuen en samenlevingen vorm aan hun ideeënwereld, aan hun herinneringen, actuele economische en sociale wensen en toekomstidealen. Maar omgekeerd wordt onze ideeënwereld weer beïnvloed door onze fysieke omgeving. De samenleving en het landschap produceren elkaar in één doorgaande beweging.⁵ Het is vanuit die dialectische wisselwerking dat we processen in onze leefomgeving het beste kunnen begrijpen. Als 'habitus' staat het landschap daarom niet alleen voor de cultuurspecifieke omgang met de leefruimte, maar ook voor de ruimtelijke neerslag ervan.

In de landschapsarchitectuur heeft men, anders dan in de architectuur, te maken met de resultante van zowel die processen als van de menselijke ingrepen. Een van de essentiële kenmerken van dit vak is dat men bijna altijd te maken heeft met de verhalen (habitus)

³ J. Kolen, *De biografie van het landschap. Drie essays over landschap, geschiedenis en erfgoed* (Amsterdam, 2005).

⁴ Zie voor een vergelijkbare karakterisering van het Nederlandse landschap ook het *Actieprogramma Ruimte en Cultuur* (Ministerie van OC&W, september 2005).

⁵ Zie bijvoorbeeld: T. Ingold, 'The temporality of landscape', in: *The perception of the environment. Essays in livelihood, dwelling and skill* (London/New York, 2000), p.189-208.

conservation an *idée fixe*, since the structural characteristics of the landscape are so close to everyday use. Landscape conservation is thus not comparable to the protection of historic cities and villages, but is about as difficult as protecting historical interiors.

Returning to the idea of habitat and habitus in relation to history, we can take the seventeenth century as an example.⁶ The prevailing mentality back then could be termed radically modern. They were operating at the boundaries of what was technically possible, and therefore dealt with history in an extraordinarily practical way. They cut right through the previous stratum, and all the old elements were cleared away unless they weren't actually in the way.

A second example of the influence of the habitus is the profound impact of the term 'renewal' in the Netherlands after the Second World War. An essay by Taverne has shown the almost obsessive role that renewal played in this period among policymakers and designers.⁷ That's why modernism has such a huge influence; a ruin is almost unimaginable in this country, and non-intervention in physical planning is hardly an option. I think these examples offer an interesting perspective, since they bring the history of history into view. Interest in history is not so very old in the Netherlands, and even history as a field of study is still relatively new. And, maybe more importantly, it makes you wonder when the glorification of the past began. This sense of relativity always sheds light on our own position in time. What's more, it makes it clearer that – just as ecologists are often conservationists in disguise – historians are heritage protectors in disguise. And, of course, they claim they're giving a voice to things that 'cannot speak'. That's when my alarm bells go off.

As far as archaeologists and historical geographers have been able to reconstruct, societies have always been fascinated by things in their landscape which they knew, or felt intuitively, had survived for many generations. Dealing with the past is part of our spatial condition, and the modern interest in history has reinforced that. The result was that we started protecting sites, buildings and landscapes against major change. Yet the urge in our society to create space ultimately became much stronger and more dominant than our culture of memory. In many Western countries, planning even began to resemble an 'instant environment machine' (a term coined by the geographer Relph).⁸ That led to dissatisfaction, and the feeling that the umbilical cord connecting us with the past and with nature was about to be cut. But in a way we can't go back; in the major urban regions of

Europe we can no longer afford to assign the past and the future large exclusive domains. So the compromises and blends of the development mentality and collective memory that you find in so many places are quite understandable.

In a country like the Netherlands, efforts to shape the landscape can no longer ignore the past. We could almost say that conscious dealings with the past are now part of the Dutch spatial habitus. That can lead to a sustainable relationship with our living environment, but it can just as easily hinder society in its search for new, necessary solutions to the great spatial problems of our day.

An idea that I am now really opposed to, although I used to think differently about it, is that the past has very little voice of its own and must be 'multivocally' given a chance to speak. The idea that the past is a contemporary, social construct is gaining popularity, not only in the academic world (for example, historical narrativism) but also in the world of designers. One reflection of this is the idea that the designer, given the multi-interpretable nature of the past, can make relatively free with it. Another is that some designers and academics seem not to care whether one uses in-depth historical studies or oral history in designing landscapes. In practice, this can quickly result in an 'anything goes' attitude.

People use the terms 'history' and 'past' interchangeably, whereas they really are different things. I think that history is always a construct. Auke van der Woud once pointed out that designers and historians are very similar, because they both distil or construct a story out of a huge amount of material.⁹ Although in most cases one would want to stay as close to objective facts as possible, an appropriation from their own time cannot be avoided, and that goes for design as well as for the academic study of history. Only at the point where one tries to let the past speak, is one dealing with history. In my profession, history is not a luxury. On a larger scale, it presents itself as a collection of previous choices that you can't just reverse. Dutch landscape planning thus entails a particular form of dependency on the course of events, and can be compared to a chess match at middle game. History also presents

⁶ See for example Jonathan Israel, *The Dutch Republic* (New York, 1995).

⁷ Ed Taverne and Erik Kleyn, 'Pleidooi voor een fragiele constructie van het heden', in: K. Bosma (ed.), *Verleidelijk Stadsbeeld. Ontwerpen voor stedelijke vernieuwing* (Rotterdam, 1990), 128-135.

⁸ See for example E. Relph, 'Place Reclamation' (1993), in: S. Swaffield (ed.), *Theory in Landscape Architecture: A Reader* (Philadelphia, 2002), 102-104.

⁹ Auke van der Woud, 'De geschiedenis van de toekomst', in the exhibition catalogue *Nederland Nu Als Ontwerp* (The Hague, 1987).

en de ingrepen (habitat) van de voorgangers en dat, anders dan de bouwkundigen en architecten, men dus geen volledige greep op de (beeld)middelen heeft vanwege die dynamische maatschappelijke en natuurlijke processen. Dit veranderlijke landschap maakt ook integraal landschapsbehoud tot een idee-fixe omdat de structuurkenmerken van het landschap zo dicht op het dagelijkse gebruik zitten. Landschapsbehoud is daardoor niet te vergelijken met beschermde stads- en dorpsgezichten, maar heeft ongeveer de moeilijkheidsgraad van de bescherming van historische interieurs. Terugkomend op dat idee van habitat en habitus in relatie tot de geschiedenis, kunnen we de zeventiende eeuw als voorbeeld nemen.⁶ De mentaliteit die destijds heerste zou je radicaal modern kunnen noemen. Men opereerde aan de grenzen van het technisch mogelijke, met een buitengewoon praktische omgang met de geschiedenis als gevolg. Men ging dwars over de vorige laag heen, alle elementen werden opgeruimd, tenzij deze niet in de weg lagen. Een tweede voorbeeld van de invloed van de habitus is de diepgaande rol die het begrip 'vernieuwing' speelde in het Nederland na de Tweede Wereldoorlog. Taverne heeft in een essay gewezen op de bijna obsessieve rol die vernieuwing in deze periode speelt bij beleidsmakers en ontwerpers.⁷ Daardoor heeft het modernisme zo'n grote invloed, is een ruïne in ons land bijna onbestaanbaar en is niet interveniëren in de ruimtelijke ordening bijna geen optie. Ik vind dit soort voorbeelden een interessant perspectief bieden, omdat daarmee de geschiedenis van de geschiedenis in het blikveld komt. De belangstelling voor de geschiedenis is in Nederland namelijk nog niet zo heel oud, maar ook geschiedenis als vak is nog betrekkelijk jong. En, wellicht nog belangrijker, het doet je tevens afvragen wanneer de verheerlijking van het verleden is begonnen. Dit besef van relativiteit werpt altijd een prettig licht op onze eigen positie in de tijd. Bovendien is helderder zichtbaar dat – net als ecologen vaak verkapte natuurbeschermers zijn – historici verkapte monumentenzorgers blijken. Met natuurlijk de bijbehorende claim iets wat 'niet kan spreken' een stem te geven. Bij mij gaan de signaal-lampen dan op rood.

Voor zover archeologen en historisch-geografen hebben kunnen reconstrueren, zijn samenlevingen altijd gefascineerd geweest door zaken in hun landschap waarvan ze wisten, of intuïtief aanvoelden, dat ze een groot aantal generaties hadden overleefd. De omgang met het verleden is een onderdeel van onze ruimtelijke conditie en de moderne historische belangstelling heeft dat versterkt. Ze heeft ertoe geleid dat we plekken, gebouwen en landschappen zijn gaan vrijwaren van al te grote veranderingen. Toch is de drang om ruimte te maken in onze samenleving uiteindelijk veel sterker en dominantier geworden dan onze herinneringscultuur. De planning heeft in veel westerse landen zelfs trekken gekregen van

een 'instant environment machine' (een term van de geograaf Relph).⁸ Dat leidde tot onvrede, tot het gevoel dat onze navelstreng met het verleden en de natuur dreigt te worden doorgesneden. Maar in zekere zin is er geen weg terug; in de grote stedelijke regio's van Europa kunnen we het ons niet meer permitteren om aan het verleden en de toekomst op grote schaal exclusieve domeinen toe te wijzen. Daarom is het begrijpelijk dat op veel plaatsen verzoeningen en vervlechtingen van het ontwikkelingsdenken en de collectieve herinnering ontstaan.

In een land als Nederland valt het verleden niet meer weg te denken uit al onze pogingen om het landschap vorm te geven. We zouden haast kunnen zeggen dat de bewuste omgang met het verleden hier deel is gaan uitmaken van de ruimtelijke habitus. Dat kan resulteren in een duurzame omgang met onze leefruimte, maar het kan de samenleving evengoed verlammen bij het zoeken naar nieuwe, noodzakelijke oplossingen voor de grote ruimtelijke vraagstukken van onze tijd.

Een idee waar ik me inmiddels echt tegen verzet, hoewel ik vroeger hierover anders dacht, is dat het verleden uit zichzelf weinig zeggingskracht heeft en dat het met diverse middelen 'multivocaal' tot spreken moet worden gebracht. Het idee dat het verleden een eigentijds, sociaal construct is, wint aan populariteit, niet alleen in de wereld van wetenschappers (denk aan het historisch narrativisme), maar ook in de wereld van vormgevers. Eén uiting daarvan is de gedachte dat de ontwerper vanwege dat multiïnterpretable karakter betrekkelijk vrij met het verleden kan omspringen. Een andere is dat het sommige ontwerpers en wetenschappers blijkbaar onverschillig laat of je bij de vormgeving van landschappen gebruikmaakt van diepgravende historische studies of *oral history*. Dat kan in de ontwerppraktijk al snel aanleiding geven tot een 'anything goes'-attitude.

Men gebruikt geschiedenis en verleden vaak door elkaar, terwijl het toch verschillende dingen zijn. Ik denk dat geschiedenis altijd een construct is. Auke van der Woud heeft eens gewezen op het feit dat ontwerpers en historici veel op elkaar lijken doordat ze uit een enorme hoeveelheid materiaal een verhaal destilleren of construeren.⁹ Hoewel men in de meeste gevallen zo dicht mogelijk bij objectieve feiten wil blijven, blijft een toe-eigening vanuit de eigen tijd

⁶ Zie bijvoorbeeld: Jonathan Israel, *The Dutch Republic* (New York, 1995).

⁷ Ed Taverne en Erik Kleyn, 'Pleidooi voor een fragiele constructie van het heden', in: *Verleidelijk stadsbeeld* (1990), p. 128-135.

⁸ Zie o.a. E. Relph, 'Place Reclamation' (1993), in: S. Swaffield (red.), *Theory in Landscape Architecture. A Reader* (Philadelphia, 2002), p. 102-104.

⁹ Auke van der Woud, 'De geschiedenis van de toekomst', in: tent.cat. *Nederland Nu Als Ontwerp* (Den Haag, 1987), p. 87.

itself there as a history of mentalities, and in the landscape, much more than other disciplines, it is a central part of the analysis.

If you see history as an activity, that is as interpretation or re-interpretation of the past into a contemporary story or image, then we cannot exclude the design of historic places from this (meaningful!) activity. I can understand that. Both the designer and the historian restore order and coherence to the past. Obviously that requires a dialogue with the community in which the story or image belongs.

In that community, however, history is subject to a process of democratisation. In general, this makes our picture of the past shallower. We are increasingly interested in the landscapes, neighbourhoods and streets of our own youth. This makes heritage in our time behave like a 'fabric' into which new meanings, places and objects are continually being woven. That's obviously quite different from the old perspective on heritage as a fragile set of authentic traces which form the ingredients for an incontestable canonical history. Now a whole new, rich universe of memories, stories and icons is suddenly opening up for historians and designers. At the same time I notice that designers, developers and historians still often lack the intellectual tools to deal with that.

On the one hand it's a good thing that the closed world of the experts has been broken open and that these academic and design disciplines can no longer claim to tell the truth about History with a capital H. But such a cultural transformation still takes a fairly long time. On the other hand, suddenly everyone thinks they have an understanding of history – a situation that historians and designers find unfamiliar and above all difficult. Socially, this hunger for history, authenticity and cultural history is being turned into a consumer good and packaged in ready-to-eat morsels for the recreation and tourist industry. Last year I had to submit a quote for a cultural history project on the Via Belgica (the Roman road stretching from present-day Cologne to the French coast near what is now Boulogne-sur-Mer), of which not a trace remains. We rather cynically dubbed the project 'Lost Highway'.

My objections to the rather non-committal way we treat historical sites and landscapes as a result of all this are perhaps ethical rather than strictly historical or scientific. All over Europe there's a growing need for new designs for sites that bear the traumatic scars of the Second World War. But what does a designer do if in the eyes of the local community the heritage of such a

place is not as grim as other historical sources indicate, or if – and this has actually happened – local people simply deny the existence of a concentration camp?

Historians – and here I include designers who use the history of a site as a starting point – can be expected to develop a view of the past that is broader than that of the local community. The past of a place and the landscape cannot simply be a haze of contemporary interpretations, experiences and stories. It also possesses an intrinsic stratification that offers resistance. It is important that historians and designers point to alternative histories, the 'objective' materiality of the past, and the existence of deeper layers and unexpected or less desirable narratives, not forgetting processes and developments which only can be properly recognised from the long-term perspective. Only then can they make a worthwhile contribution to the democratisation of the past. That is an idea I would like to emphasise as a historian.

In the Dutch context the relationship between landscape and past remains extremely complex. Erik de Jong and I once interviewed Simon Schama, who in his masterpiece *Landscape and Memory* didn't touch on the Dutch landscape,¹⁰ whereas his earlier publications testify to his great knowledge of Dutch history and the Dutch landscape. When I asked him why, his answer was as clear as it was sobering. He said his book dealt with the meaning of three archetypical landscapes – the dark forest, the ever-flowing river and the high mountain – in various cultures. And these archetypes are particularly hard to interpret in the Netherlands, because our relationship with nature is so complicated, so concealed by layer upon layer of development and use, that Schama considered it too complex for such a general work.

Yet such an archetypical image can surely be derived from our relationship with the landscape and our historical views of it. What makes things so complicated is that in the last century and a half, Dutch society has based its identity on a quality that by definition implies change and spatial dynamics, rather than a static image. Schama shows how the forest was always seen as the birthplace of the Teutonic (and German) psyche. This psyche was thus the product of an ancient landscape feature. The identity of the Dutch, on the other hand, was not felt to derive from natural conditions – instead, landscape

¹⁰ Unpublished interview for *Historisch Maandblad* following the publication of the Dutch

translation of *Landscape and Memory*.

onvermijdelijk en dat geldt zowel voor het ontwerpen als het bedrijven van geschiedenis als wetenschap. Pas op het moment dat je het verleden tot spreken probeert te brengen, krijg je met geschiedenis te maken. De geschiedenis is in mijn vak geen luxeprobleem. Op de grotere schaal presenteert de geschiedenis zich als een verzameling eerder gemaakte keuzes die je niet zomaar ongedaan kunt maken. De Nederlandse landschapsplanning heeft dus te maken met een specifieke vorm van 'traject-afhankelijkheid' en is te vergelijken met een schaakpartij omstreeks het middenspel. De geschiedenis presenteert zich daar tevens als een geschiedenis van mentaliteiten en behoort in het landschap, meer nog dan bij andere disciplines, dus tot de kern van de analyse.

Als je geschiedenis als een activiteit ziet, namelijk als het (her)interpreteren van het verleden tot een eigentijds verhaal of beeld, dan kunnen we de vormgeving van historische plekken niet van die (zinvolle!) activiteit uitsluiten. Daarin kan ik me wel vinden. Zowel de ontwerper als historicus brengt in het verleden opnieuw orde en samenhang aan. Daarvoor is vanzelfsprekend een dialoog nodig met de gemeenschap waarin dat verhaal of beeld een plaats krijgt.

In die gemeenschap is de geschiedenis echter onderhevig aan een democratiseringsproces. Het beeld van het verleden wordt daardoor over het geheel genomen ondieper. We tonen steeds meer belangstelling voor het landschap, de woonwijk en straat van onze eigen jeugd. Daardoor gedraagt het erfgoed zich in onze tijd als een 'weefsel' waarin voortdurend nieuwe betekenissen, plekken en objecten worden ingeweven. Dat is vanzelfsprekend iets anders dan het oude beeld van het erfgoed als een kwetsbaar geheel van authentieke sporen, dat de grondstof vormt voor een onwrikbare canonieke geschiedenis. Nu opent zich voor historici en ontwerpers opeens een geheel nieuw, rijk gevuld universum van herinneringen, verhalen en iconen. Tegelijkertijd constateer ik dat het vormgevers, projectontwikkelaars en historici vaak nog aan intellectuele instrumenten ontbreekt om daar mee om te gaan.

Enerzijds is het goed dat de gesloten wereld van de deskundigen is opengebrouwen en dat deze wetenschappelijke en ontwerpende disciplines zijn ontdaan van de hegemonie om de waarheid over DE geschiedenis te spreken. Toch duurt zo'n culturele omslag vrij lang. Anderzijds kan men ook spreken over een onwennige maar vooral moeilijke situatie voor historici en ontwerpers, omdat iedereen ineens verstand denkt te hebben van de geschiedenis. Vanuit de maatschappij wordt die honger naar geschiedenis, authenticiteit en cultuurhistorie tot een consumptief verlangen getransformeerd en als hapklare brokken geschikt gemaakt voor de recreatieve, toeristische industrie. Vorig jaar moest ik een offerte maken voor

een cultuurhistorisch project rond de volledig verdwenen Via Belgica (de Romeinse weg die liep van het huidige Keulen naar de Franse kust bij het huidige Boulogne-sur-Mer). Enigszins cynisch doopten we het project 'Lost Highway'.

Tegen de nogal vrijblijvende omgang met historische plekken en landschappen die daaruit vaak voortvloeit, heb ik misschien nog wel eerder ethische dan strikt historisch-wetenschappelijke bezwaren. Overal in Europa groeit de behoefte aan de nieuwe vormgeving van plekken die het traumatiserende verleden van de Tweede Wereldoorlog meevoeren. Maar wat doet een ontwerper als de erfenis van zo'n plek in de ogen van de gemeenschap minder belastend is dan uit andere historische bronnen naar voren komt? Of als, en dat is daadwerkelijk voorgevallen, de lokale gemeenschap het bestaan van een concentratiekamp gewoonweg ontkent?

Van historici, en daartoe reken ik ook ontwerpers die de geschiedenis van de plek als uitgangspunt nemen, mogen we verwachten dat ze een visie op het verleden ontwikkelen die verder reikt dan het lokale blikveld van de gemeenschap. Het verleden van de plek en het landschap bestaat niet zomaar uit een wolk van eigentijdse interpretaties, ervaringen en verhalen. Het bezit ook een intrinsieke gelaagdheid die weerstand biedt. Het is belangrijk dat historici en ontwerpers wijzen op alternatieve geschiedenissen, op de 'objectieve' materialiteit van het verleden, en het bestaan van diepere lagen en onverwachte of minder gewenste verhaallijnen. En niet te vergeten op processen en ontwikkelingen die zich pas goed laten herkennen vanuit het perspectief van de *longue durée*. Alleen dan kunnen ze een verrijkende bijdrage leveren aan de democratisering van het verleden. Dat is een inzicht dat ik, vanuit mijn positie als historicus, aan de orde wil stellen.

In de Nederlandse context blijft de relatie tussen landschap en verleden uiterst complex. Destijds interviewde ik, samen met Erik de Jong, Simon Schama, die in zijn meesterwerk *Landschap en herinnering* ver afbleef van het Nederlandse landschap¹⁰ terwijl hij, blijkens eerdere publicaties, een groot kenner is van de Nederlandse geschiedenis en het Nederlandse landschap. Zijn antwoord op mijn vraag naar het waarom van deze afwezigheid, was even helder als ontnuchterend. Hij behandelde in het boek namelijk de betekenis van drie archetypische landschappen, het duistere woud, de eeuwig stromende rivier en de hoge berg in verschillende culturen. Juist die archetypen zijn in Nederland moeilijk te duiden omdat de verhouding met de natuur zo ingewikkeld is, zo afgedekt door verschillende

¹⁰ Nooit gepubliceerd interview voor het *Historisch Maandblad* naar aanleiding van de

verschijning van de Nederlandse vertaling van *Landscape and Memory*.

was seen as the changeable result of the Dutch national character. Our ability to shape the landscape out of that indefinable mixture of water and earth, and so constantly resist the whims of nature, is the basis for our almost boundless (self)confidence in the transformability of our country.

As a result of our dualistic post-war system of development versus conservation, our spatial culture has ultimately become a hindrance. On the one hand we want to preserve that typically Dutch landscape product for our descendants, as an icon of our collective mentality. Hands off our landscape of rivers, floodplains and dykes, for that is *the* reflection of our spatial culture. The Netherlands' contribution to the list of World Heritage sites is the solidified pride of our long history of successful water management.

Yet it is that same tradition of engineering, entrepreneurship and adaptability that has now revealed the need to put that history behind us. The solutions of the past have been stretched to the limit, but can no longer guarantee our safety. Making the country 'climate-change-proof', for example by creating enough space for the rivers in our densely built-up delta, is thus not just a *spatial* task.¹¹ It is also a cultural one, which touches on the mentalities that 'surround' the physical organisation of our landscape and, in part, have also created it.

In the Netherlands and elsewhere in Europe, twenty-first-century planners and designers will have to come up with solutions to these kinds of dilemmas. This will mean finding not only different, safe or more effective ways of dealing with land and water, but new directions that also meet the collective need for cultural identity and long-term spatial orientation. This is a new factor in many regional planning traditions.

It is important that designs are also used to clarify the theoretical conceptual framework and to develop the debate. The debate, the body of knowledge, is enriched by designs, and so is the profession. Designs can generate dynamic new meanings. We are now witnessing a new departure in our planning idiom. Just like our economic policies, our physical planning policies are shifting from the Rhineland model to an Anglo-Saxon model. Unless this is made explicit and placed on the political agenda, there will be no debate on the meaning of this shift. Although this model offers more freedom for citizens, the Anglo-Saxon tradition also implies strictly imposed rules of conservation and protection. For example, the landscape protection policy of Britain's National Parks or the London Green Belt look very extreme and radical to us. I would advocate a re-evaluation of the traditions of

heritage protection and nature conservation, but I'd also like to see a debate on this switch to the Anglo-Saxon model.

In Europe the past is now playing more of a part than ever in regional planning. That particularly applies to the urban networks that are now trying to make a name for themselves at international or global level. 'Design' not only means planning and spatial arrangement, but also economic development and cultural profiling (the creative city, the tourist and recreation industry, the experience society). Each year floods of tourists come to Normandy from the rest of Western Europe and North America, drawn by the remembrance, evocation and spatial representation of the wartime past (D-Day and the step-by-step liberation of Europe). Similar examples include Northern France's Great War battlefields, the Netherlands' age-old struggle against the water and its Golden Age (the Dutch city), the Germany Rhineland's Roman past and twentieth-century industry, and so on.

In all these cases, traditional heritage protection is already being flanked by new ways of giving shape to the past. Even in England, people are now focusing on the need to control processes of change, rather than the former rigid fossilisation of the typical English countryside. This is a great challenge for designers, planners and historians. There are also huge opportunities for the supposedly vanished rural landscape in countries like the Netherlands. One problem, however, is that these new approaches call for 'canonisation'. The history of the regions, which is often stratified and complex, is all too often reduced to a single theme, a single 'stratum'. Since these themes are meant to enhance regional identity, nuances and alternative histories are often played down. What matters for the historical identity of the various regions is primarily determined by marketing specialists, 'place entrepreneurs' and property developers. The influence of the local community, designers and historians is usually limited.

In a country like the Netherlands, collective memory and landscape 'archetypes' are also occasionally used to further what are clearly political ambitions: increasing social cohesion and integrating newcomers. Of course, this all has implications for the shaping of regions. Including history in designs usually involves magnifying and highlighting one or more aspects of the region's past. The result is that designers and heritage experts *have to* do something

¹¹ College van Rijksadviseurs, 2005: *Agenda 2005*, ARBM, p. 30.

ontginnings- en gebruikslagen, dat Schama het te complex achtte voor dit overzichtswerk.

Toch valt zo'n archetypisch beeld wel enigszins uit onze omgang met en historische beeldvorming van het landschap af te leiden. Wat het ingewikkeld maakt, is dat de Nederlandse samenleving haar identiteit in de afgelopen anderhalve eeuw niet zozeer ontleende aan een statisch beeld, maar aan een kwaliteit die per definitie verandering en ruimtelijke dynamiek impliceerde. Schama laat zien hoe het woud altijd werd voorgesteld als de geboorteplaats van de Germaanse (en Duitse) psyche. Die psyche was dus een product van een oeroud landschappelijk gegeven. De identiteit van de Nederlanders werd echter niet beschouwd als een afgeleide van de natuurlijke gesteldheid, maar, omgekeerd, het landschap juist als het veranderlijke resultaat van de Nederlandse volksaard. Het vermogen om het landschap zélf te vormen uit dat ondefinieerbare mengsel van water en aarde, en daarbij telkens weerstand te bieden aan de grillen van de natuur, staat aan de basis van het bijna onbegrensde (zelf)vertrouwen in de maakbaarheid van ons territorium.

Ons naoorlogse, dualistische systeem van ontwikkeling versus behoud heeft er uiteindelijk toe geleid dat die ruimtelijke cultuur een belemmering is geworden. Enerzijds willen we dat typisch Nederlandse landschapsproduct bewaren voor het nageslacht, als icoon van onze collectieve mentaliteit. Kom niet aan ons landschap van rivieren, uiterwaarden en dijken, want dat is niet minder dan dé uitdrukking van onze ruimtelijke cultuur. De Nederlandse bijdrage aan de Werelderfgoedlijst is de gestolde trots op een rijke en geslaagde waterstaats-geschiedenis.

Het is vanuit diezelfde traditie van ingenieurswerk, ondernemingszin en aanpassingsvermogen dat nu echter de noodzaak wordt gezien om van die geschiedenis afstand te doen. De oplossingen uit het verleden zijn maximaal opgerekt, maar kunnen onze veiligheid niet langer garanderen. Het 'klimaatveranderingsbestendig' maken van Nederland, bijvoorbeeld door het creëren van voldoende ruimte voor de rivieren in onze dichtgebouwde delta, is daarom niet alleen een *ruimtelijke opgave*.¹¹ Het is tevens een culturele opgave, die raakt aan de mentaliteiten die de fysieke inrichting van ons landschap 'omgeven' en deels ook hebben voortgebracht.

Niet alleen in Nederland, maar ook elders in Europa, zullen planners en ontwerpers in de eenentwintigste eeuw voor dit soort dilemma's een oplossing moeten vinden. Het gaat dan niet alleen om antwoorden in termen van een andere, veilige of effectievere omgang met land en water, maar om nieuwe richtingen die óók tegemoetkomen aan de collectieve behoefte aan culturele herkenbaarheid en duurzame ruimtelijke oriëntatie. Voor veel regionale planningstradities is dat een nieuw gegeven.

Het is belangrijk dat men het ontwerp tevens gebruikt om het (theoretische) begrippenkader te verhelderen en het debat te ontwikkelen. Het debat, het kennislichaam wordt door het ontwerp verrijkt, en daarmee ook het vak zelf verrijkt. Het ontwerp kan vitale nieuwe betekenissen genereren. In het plannings-idioom heeft zich inmiddels een cesuur voltrokken. In navolging van het economisch beleid verschuiven we ook in de ruimtelijke ordening in Nederland van het Rijnlands model naar een Angelsaksisch model. Als dit niet expliciet wordt gemaakt en politiek aan de orde wordt gesteld, komt er dus ook geen discussie over de betekenis van deze verschuiving. Dit model biedt weliswaar meer vrijheid voor burgers, maar in de Angelsaksische traditie hoort daartegenover ook een zeer strikte oplegging van behoud en bescherming. Denkend aan de National Parks of de London Green Belt is bijvoorbeeld de Angelsaksische bescherming van landschap in onze ogen uiterst extreem en radicaal. Ik zou willen pleiten voor een herijking van de monumentenzorgtraditie en natuurbeschermingstraditie, maar ook de overgang naar dat Angelsaksisch model bespreekbaar willen maken.

In Europa speelt het verleden momenteel meer dan ooit een rol bij de vormgeving van regio's. Dat geldt met name voor de stedelijke netwerken die zich nadrukkelijk in een internationale of mondiale context positioneren. Bij 'vormgeving' moeten we dan niet alleen denken aan planning en de ruimtelijke orde, maar ook direct aan economische ontwikkeling en culturele profilering (de 'creatieve stad', de toeristisch-recreatieve industrie, de *experience society*). Normandië ontvangt jaarlijks grote stromen toeristen uit de rest van West-Europa en Noord-Amerika, die aange-trokken worden door de herdenking, evocatie en ruimtelijke verbeelding van het oorlogsverleden (D-Day en de stapsgewijze bevrijding van Europa). Noord-Frankrijk profileert zich met de 'Grande Guerre', Nederland met de eeuwigdurende strijd tegen het water en de Gouden Eeuw (de Hollandse stad), het Duitse Rijnland weer met zijn Romeinse verleden en twintigste-eeuwse industrie, etc. In al deze gevallen wordt de traditionele monumentenzorg al geflankeerd door nieuwe manieren om vorm te geven aan het verleden. Ook in Engeland antici-peert men inmiddels op de noodzaak van het beheersen van veranderingsprocessen, een minder dan voorheen op de mogelijkheid van een rigide fossilise-ring van de 'typical English countryside'. Voor ontwerpers, planners en historici is dat een geweldige uitdaging. Ook liggen daar grote kansen voor het verloren gewaande rurale landschap in landen als Nederland. Een probleem is wel dat deze nieuwe omgangsvormen een beroep doen op 'canonisering'.

¹¹ College van Rijksadviseurs, 2005: *Agenda 2005*, ARBM, p. 30.

with that collective past, and that leads to exhibitionistic, pedantic architecture.

On the other hand, we sometimes also want to gloss over history. As soon as the past comes up, or is dragged up, painful periods may come into view. These days, designers tend to run into the market mentality more than historians do. It's hard to justify, but it also creates opportunities. International tourism is becoming increasingly important, and landscape has a part to play here.

The fact that you can include history in designs without becoming pedantic is shown by a practical specimen of architecture that we apparently both like: the Utrecht City Hall by Enric Miralles. Or Jaco Woltjer's new workshop apartments near Fort Vijfhuizen in the Amsterdam Defence Line, built entirely of wood, as though the Circles Act were still in force.¹² These examples show that we can best improve our relationship with history by using specific projects to launch a professional debate.

These examples indicate that reconciling history, design and planning requires broad reflection. In this connection, the concept of habitus we were talking about earlier is a useful starting point. Much more is involved than just incorporating the past in economic, cultural and spatial developments. We also need a critical reflection on the core values of landscape as habitus, which include planning and design traditions.

The examples we have reviewed in our conversation bring us close to the kind of history that I believe is important for today's spatial challenges and cultural changes. This is *not* the history of the completed past and historical essences, nor is it history as an experiment of today's culture of memory. What I see is a 'transformational' history: a branch of history that investigates processes of cultural change and spatial transformation, and from that perspective is willing to *participate* in the spatial culture of the twenty-first century.

Translation: Kevin Cook, Bookmakers

¹² The Amsterdam Defence Line is a nineteenth-century line of defence round the Dutch capital, complete with forts, inundation fields and dykes. The 'Circles Act' allowed construction within shooting

range of the forts, but the buildings had to be made of wood and capable of being burned to the ground within 20 minutes.

De geschiedenis van de regio's, die vaak gelaagd en complex is, wordt nogal eens gereduceerd tot een enkel thema, een enkele 'laag'. Omdat van deze thema's een grote identificerende werking moet uitgaan, worden nuances en alternatieve geschiedenissen nogal eens naar de achtergrond gedrongen. Wat van belang is voor de historische identiteit van de diverse regio's wordt in de eerste plaats bepaald door marketingspecialisten, *place entrepreneurs* en projectontwikkelaars. De invloed van de lokale gemeenschap, ontwerpers en historici is doorgaans beperkt.

In een land als Nederland zijn het collectieve geheugen en de landschappelijke 'archetypen' ook nog eens de inzet van uitgesproken politieke ambities: het vergroten van sociale saamhorigheid en de inburgering van nieuwkomers. Voor de vormgeving van regio's heeft dat alles natuurlijk consequenties. Ontwerpen met geschiedenis staat veelal in het teken van het 'uitvergroten' en overdragen van één of enkele aspecten van het regionale verleden. Dat leidt ertoe dat ontwerpers en erfgoedexperts iets met dat collectieve verleden *moeten*, en dus tot exhibitionistische en belerende architectuur.

Anderzijds willen we de geschiedenis soms ook wegmoffelen. Zodra dat verleden, afgedwongen of niet, weer aan de orde wordt gesteld, kunnen pijnlijke perioden worden opgerakeld. Als ontwerper heb je tegenwoordig eerder met het marktdenken te maken dan als historicus. De legitimatie hiervan is moeilijk, maar biedt ook mogelijkheden. Het internationaal toerisme wordt steeds belangrijker en daarin speelt het landschap ook een rol.

Dat je ook in een ontwerp met geschiedenis kan omgaan zonder belerend te worden, toont, om een voorbeeld uit de bouwpraktijk te halen dat we blijkbaar beiden waarderen, het stadhuis van Enric Miralles in Utrecht. Of het nieuwe wijkje atelierwoningen bij fort Vijfhuizen in de Stelling van Amsterdam van Jaco Woltjer, dat net doet alsof de 'Kringenwet' nog van toepassing is en dus geheel in houtbouw is uitgevoerd.¹² De voorbeelden laten zien dat we de verhouding met de geschiedenis vooral kunnen verbeteren door een vakkdialoog aan te gaan via concrete projecten.

Deze voorbeelden geven aan dat de verzoening van geschiedenis, vormgeving en planning om een brede reflectie vraagt. Het habitusbegrip, waar we het eerder over hadden, is in dat verband een bruikbaar uitgangspunt. Het gaat immers om veel meer dan het opnemen van het verleden in economische, culturele en ruimtelijke ontwikkelingen. We zijn ook afhankelijk van een kritische reflectie op de kernwaarden van het landschap als *habitus*, waarvan planning- en ontwerp-tradities deel uitmaken.

Met de voorbeelden die in onze dialoog de revue passeerden, komen we dicht bij het soort geschiede-

nis dat volgens mij van belang is voor de ruimtelijke opgaven en culturele veranderingen van onze tijd. Dat is *niet* een geschiedenis van het voltooid verleden en historische essenties, noch een geschiedenis die het experiment is van de hedendaagse herinneringscultuur. Wat me voor ogen staat is een 'transformationele' geschiedenis: een tak van de geschiedenis die zich verdiept in processen van culturele verandering en ruimtelijke transformatie, en die bereid is van om van daaruit te *participeren* aan de ruimtelijke cultuur van de eenentwintigste eeuw.

¹² De Stelling van Amsterdam is een negentiende-eeuwse verdedigingslinie rond de hoofdstad met forten, inundatievelden en linedijken. Binnen het schootsveld van de

forten mocht wel gebouwd worden maar alleen in hout en zodanig dat alles binnen 20 minuten kon worden platgebrand. De 'Kringenwet' voorzag hierin.

